

Біздің сағалнама

Кенжеғали Сағадиев: «Ел ертеңіне сеніммен қараймын»

- Кенжеғали Әбенұлы, тәуелсіз еліміздің қарқынды даму үстінде екенін көз көрде. Міне, Дүниежүзілік сауда ұйымына да мүше болудың қарсаңында тұрмыз. Бұл мәселенің төңірегінде алуан түрлі пікірлер туындап жатыр. Сіздің не айтарыңыз бар?

- Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына кіруі республиканың экономика саласындағы айтулы дүние болмақ. Біз бұрын-соңды болмаған серпінді үдеріс жинап келе жатқан жаһанданудан қалай бой тасалап қала алмасақ, бұл ұйымнан да солай шет қалуымызға болмайды. ДСҰ-на мүше болу республиканың басқа елдермен сыртқы экономикалық қарым-қатынасында, ең алдымен барлық дерлік мемлекеттер мойындайтын біркелкі халықаралық ережелерге сай өзара саудаға өткендігін білдіреді. Сонымен қатар, бұған қолымыз жетсе, Қазақстан әлемдік экономикалық қоғамдастықтың толық мүшесі болмақ.

Қазіргі уақытта Қазақстанның осы ұйымға кіру шарттары жөнінде келіссөздер жүргізіліп жатыр және біздегі ақпарат бойынша келіссөздер типтен де оңай өтіп жатпаған сияқты. Әлбетте, мұның жайы түсінікті болса керек. Өйткені, келіссөздер барысында отандық тауар өндірушілерді тиімді тарифтер белгілеп, қорғауға байланысты; осы әрекеттің жүзеге асуына жағдай жасайтын мемлекет мәртебесіне; отандық экономиканың ДСҰ тәртіптері мен ережелеріне беімделуіне қажетті өту кезеңнің мерзіміне; мемлекеттік қолдау және біздің кейбір салалар мен кәсіпорындарды экспорттық қаражаттандыруға байланысты және т.б. көптеген мәселелерді шешуге тура келеді. Осы және басқа да көптеген мәселелерді дұрыс шешу, еліміздің ДСҰ мүшесі бола тұрып, тұрақты экономикалық дамуына, елдің индустриалды-инновациялық даму стратегиясын тиімді

Республикамызға танымал тұлға, профессор, Қазақстан ғылымына еңбегі сіңген қайраткер, ҚР ҰҒА академигі, «Парасат» орденінің иегері Кенжеғали Сағадиев «Біздің сұхбаттың» бұғінгі қонағы...

сы да және ең бастысы - оның өзіндік құнының аса жоғарылығы да есептеледі. Дегенмен, біздің еліміз ауыл шаруашылық жер-суға бай, оның үстіне халықтың басым бөлігі ауылды жерлерде қоныстанған. Сондықтан, біз объективті түрде өзіміздің ауыл шаруашылық өндірісімізді барынша нығайтуды көздейміз. Ендеше Қазақстанның ДСҰ-ға кіруін талқылаудағы басты мәселелердің бірі - ауылдық өндірісшілерді қорғау мәселесі болуы тиіс. Бірінші кезекте, біз өзге елдердің ауыл шаруашылық өнімдерінің шектен тыс экспансиясына қарсы тұра алатын тарифтерді белгілеуіміз қажет.

Ауыл шаруашылығын мемлекет тарапынан қолдау да сөз болуда. Басқа елдермен жүргізген келіссөздер нәтижесінде, ДСҰ мүшелерінің, әсіресе дамыған елдердің ауыл шаруашылығы саласын мемлекеттік қолдауды айтарлықтай төмендету немесе мүлде алып тастауды (сауданың жағдайын күрделендіретін болғандықтан) талап ететіні белгілі болды. Бір жағынан бұл оңды талап сияқты. Алайда, көптеген елдердің тәжірибесі не дейді? ЕуроОдақ және АҚШ елдерінің дені шаруаларына, фермерлеріне елеулі әрі алуан түрлі қолдау көрсетеді. Бұл қолдаудың көлемі біздің қазіргі ауыл жылдарына арналған үш жылдық бағдарламаға орай көрсетін жатқан көмегімізден 10-15 есеге артық. Әлбетте, экономикалық жағдайымызға байланысты, дамыған елдердің өз ауыл шаруашылығына көрсетіп отырған қолдауындай көмегі біз ауыл шаруашылығымызға бере алмаймыз. Бірақ біздің ауылымызға мемлекеттік қолдау, онда да оны ұдайы арттырып отыру қазір де қажет, табиғи-климаттық жағдайдың нашарлығына байланысты ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірудегі үлкен шығындарға ұшырау қаупі бар келешекте де қажет. ДСҰ-ға кіру жөніндегі келіссөздер барысында біз осы мәселе бойынша өз позициямызда табандылық танытуымыз керек.

Ауыл шаруашылығы саласына экспорттық субсидиялар да қажет. Біз ішкі континенттік елміз, нарықтың күрделі өтімдері бізден алыс. Әлемдегі орта

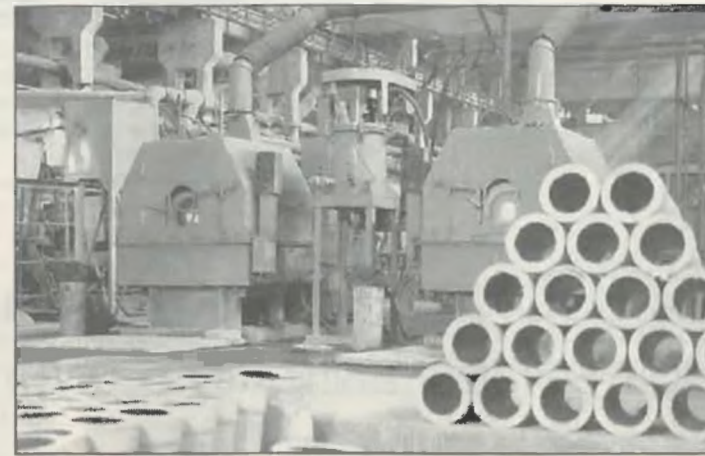
біздің бар проблемаларды шешіп бермейтіндігін де айта кеткен абзал. Ең бастысы - енгізіліп жатқан реформалардың қарқынын қолдау, серпінді құрылымдық қайта құруды жүргізу, қазақстандық тауарлардың сапасы мен бәсекелестік деңгейін арттыра түсу қажет.

- Ал біз үшін әлемдік нарықта адасып кетудің қаупі жоқ па?

- Бәрі де әлеуметтік-экономикалық реформалардың қаншалықты ойдағыдай атқарылатындығына байланысты. Экономикалық дамуымыздың қарқыны жаман емес, біздің экономикамыздағы мұнай мен газ және тау кендері салаларының әлемдік нарықта алатын айтарлықтай бәсекелестік жағдайы бар. Мұнай, металл мен астық біздің адасуымызға жол бермейді. Оның үстіне, экономиканың жоғары технологиялық секторын жасай алсақ (қазір біздің тырысып жатқанымыз), әлемдік экономикадағы еліміздің маңызы арта түспек.

- Болашағымызды қалай көресіз?

- Болашағымыз зор. Республика екі күрделі, дамудың іргетасы боларлық бағдарлама қабылдады: индустриалды-инновациялық және ауылдық экономика мен аумақты қайта түлету. Екеуі де маңызды. Олардың жүзеге асырылуы Қазақстанды жаңа, жоғары механизмді ауыл шаруашылығы бар постиндустриалды даму кезеңіне шығарады. Ендігі мәселенің бәрі оларды жүйелі түрде жүзеге асыруға байланысты. Индустриалды-инновациялық даму үшін даму институттары құрылды. басымды салалар мен кәсіпорындар анықталуда. Осы орайда, біздің ойымызша, Қазақстанда желілі өндірістік құрылымдар - кластерлер құруды ойлауымыз керек. Бұл әлемдік тәжірибенің көрсетуінше, инновациялық кәсіпорындар іс-қимылды күшейтудің маңызды бағыттарының бірі. Көптеген елдерде кластерлер аймақтық және ұлттық дамудың негізі болып кеткен. Кластерлік тұжырымдама Қазақстан экономикасының дамуына дәстүрлі секторальдық тұрғыда келуге тиімді балама болуы мүмкін деген ой бар.

жүктелуіне қол жеткізді. ДСҰ-ға кіргеннен кейін Қытайда шетелдік инвестициялардың көлемі артып, барлық сыртқы экономикалық көрсеткіштері жақсарды. 2001 - 2003 жылдар бойынша Қытайдың өнеркәсіптік өндірісі 18%-ға өсті, «Экономист» журналының мәліметтеріне жүгінсек, 1995 - 2002 ж.ж. ЖІӨ-нің әлемдік көлеміндегі Қытайдың үлесі 25%-ға артқан. Демек, АҚШ-тан асып түскен. Морган Стэнли инвестициялық банкінің мәліметтері бойынша әлемдік сауданың өсуінің 55%-ын Азия елдері алады, оның басым бөлігі Қытайдың есебінен. Болжамдарға сүйенсек, Қытайдың импорты 2003 жылы 40%-ға ұлғайған. Қытай экономикасының көлемі жапон экономикасының үштен бір бөлігін құраса да, қазіргі уақытта оның импорты Жапоннан артып отыр.

Осы елдің ресми биліктері мәлімдемелері бойынша, Қытай ДСҰ-ға кіргенде мойнына алған міндеттемелерді бұлжытпай орындайды. Дегенмен, Қытайдың өз міндеттемелерін бұзғаны, жасырын және жартылай жасырын протекционизмнің көріністері де туралы аз айтылмайды. Соңғы кездері Қытай мен АҚШ-тың арасындағы қарым-қатынас қиындап түсті. Бұл саудадағы рекордтық дисбаланстың туындауына байланысты. Соңғы 10 жыл ішінде Қытайдың Штаттарға экспортының көлемі 3 еседен аса (39 млрд. доллардан шамамен 140 млрд. долл. дейін) ұлғайды, ал керісінше импорты тек 25 млрд. долларға ғана артқан. Бұл АҚШ-тың Қытаймен сауда қатынасындағы тапшылығын рекордтық көлемге жеткізді. Осыған орай, екі ел арасында келіссөздер жүргізілуде.

ДСҰ-ның мүшесі ретінде

дар, халықаралық сауда-экономикалық заңнамасын жетік билетін заңгерлер қажет. Мұндай мамандар қатары қазір өте аз, іс жүзінде біз оларды дайындап жатқан жоқпыз. Егер кадрлар тапшылығы туындаса, онда біз сыртқы әлеммен байланыстағы шығындардан құтыла алмаймыз. Осы жөнінде ойлануға тура келеді.

Қазір ДСҰ ережелері негізінде жұмыс жасауға елдегі кәсіпкерлер мен бизнесмендерді дайындай бастағанымыз жөн. Біздің күнделікті шаруашылығымызда, ұлттық нарық шеңберіне бұл ережелердің әкелетін өзгерістері аз емес. Шаруашылықты жүргізіп отырған субъектілер, олардың жетекшілері мен мамандары ДСҰ талаптарын жетік меңгеріп, дайындау берулері керек. Әлінде пайдалы тәжірибесін сөз еткен Қытай, ДСҰ-ға кіруден әлдеқайда бұрын кадрларын дайындай бастаған. Қытай губернияларының барлық жетекшілері ДСҰ-дағы сауда тәртібі бойынша ҚХР-дың Жоғары партия мектебінде арнайы, лайықты етіп ұйымдастырылған курстардан өтті. Ел бұқарасы ДСҰ-ға мүше болумен бірге келетін алдағы өзгерістер туралы жедел әрі нақты ақпараттандырылды.

Сондай-ақ, Ресей делегациясы келіссөздерде бұқараға ДСҰ қызметі жайлы, Ресейдің ДСҰ-ға қосылуы, осы процестің мақсаттары мен міндеттері туралы жүйелі түрде хабарландырады. Соңғы жылдары Мәскеуде ондаған ғылыми-тәжірибелік шаралар өткізілді. 2002 - 2003 ж.ж. ДСҰ-ға кіру проблемаларын талқылауда РФ 30 аймағы мен 7 федералды округінде 90-нан астам шара ұйымдастырылған.

БИКИ мәлімдемесі бойынша, РФ 20 аймағында Экономика және сауда министрлігінің қаты-

мемлекеттік бағдарламалардың негізі бола алады.

- Ал егер, бұрынғыдай ТМД шеңберінде өмір сүрсек?

- Өкінішке орай, ТМД шеңберінде жасалған көптеген келісімдер іске асырылмай жатыр. Әзірге ЕурАзӘҚ нәтижелері аз, төрт мемлекеттің (Ресей, Қазақстан, Украина, Белорус) тұтас экономикалық кеңістігін де сызығы бұлыңғыр. Мұндай жағдайда посткеңестік кеңістікте тек келісім бойынша бағыт-бағдар алу - реформалардың қарқынын жоюды білдіреді. Мұны бізге уақыт та, экономика да кешпейді. Және де біз ашық экономика құрудамыз, әлемнің 130-дан астам мемлекеттерімен сауда-экономикалық қарым-қатынасты жүргізудеміз. Біз әлемдік экономикаға теренірек еніп, тығызрақ интеграцияланудамыз. Сондықтан, біз үшін әлемдік экономикалық қоғамдастықтың толық мүшесі болудың, барлық күрделі халықаралық ұйымдарының мүшесі болудың маңызы зор.

- «Еуростандарттың» біздің экономикаға әсері қандай болады?

- Егер «еуростандарттың» астарында тұтынушы сұранысын немесе тұтынушы қалауын түсінсек, онда біз ол стандартты игердік деп айта аламын. Қазір шетелдік машиналарды, электроника, киім-кешек және т.б. тұрмыстық заттарды сатып алу басым. Бұл проблема емес. Мәселе дамыған елдердің қолы жеткен, еңбек өндіруге шығу, тіпті болмаса соған жақын келуде. Осы көрсеткіш бойынша біз 3-5 есеге кенже қалудамыз, ал кейбір салалар бойынша постиндустриалды мемлекеттерден біраз кейінбіз. Міне, бізге нәтиже жаңа технологиялар, жоғары механизмді ауыл шаруашылығы, жоғары мамандандырылған жұмысшы тобы мен мамандар керек.

Жалпы, біздің кеңінен қолданын «еуростандарт» түсінігі экономика мен әлеуметтік салада ұқсап бағудың жақсы үлгісі болып табылады. Қазір, мысалы, біздің «еуростандарт» бойынша құрылыс жүргізуімізде, болмаса баспана жөндеуімізде тұрған жаман ештеңе жоқ.

Дегенмен, Еуропадан берілген белгілердің бәрін де тек пайдалы, қажетті деп қабылдамаған абзал. Бізде өзімізге тән рухани дәстүріміз, тәрбиелік құндылықтарымыз, бай мәдениетіміз бар. Осыларға иек сүйей отырып, өзіміздің әлеуметтік және экономикалық проблемаларымызды шешуіміз керек.

- Жалпы, Қазақстанда өндіріске енгізіліп жатқан реформалар барысын қалай қабылдайсыз?

- Республиканың экономикалық дамуда едәуір тұрақты траекторияға шыққандығы қуантады. Қазір біз бүкіл әлем мойын-

